

Temat 8: Podział religijny Kaszub.

Ostatecznie w XII w. na całym obszarze Kaszub zapanowała religia chrześcijańska (zob. temat 4). W tymże wieku ukształtowała się również kościelna sieć organizacyjna. Zachodnia część Kaszub weszła w skład biskupstwa kamieńskiego (pierwotnie wolińskiego). Jego zależność organizacyjna nie jest jednoznaczna. Dwa arcybiskupstwa rościły pretensje do sprawowania władzy zwierzchniej nad diecezją kamieńską – Gniezno i Magdeburg. Prawdopodobnie już od momentu założenia biskupstwo cieszyło się jednak niezależnością i podlegało tylko papieżowi. Formalne potwierdzenie tej niezależności nastąpiło dopiero w 1380 r., kiedy to papież Urban VI zakazał arcybiskupom gnieźnieńskim zgłaszania swych pretensji do sprawowania zwierzchności nad kamieńską diecezją. Z kolei wschodnia część Kaszub, jako archidiakonat pomorski, należała do biskupstwa włocławskiego (kujawsko-pomorskiego) i podlegała arcybiskupstwu gnieźnieńskiemu. Przejściowo (XIII-XIV w.) funkcjonował archidiakonat pomorski ze stolicą w Słupsku, który podległ arcybiskupowi gnieźnieńskiemu (na początku XIV w. został wcielony do diecezji kamieńskiej). W ciągu kilku następnego stulecia rozbudowie uległa sieć parafialna, co w dużej mierze było konsekwencją kolonizacji na prawie niemieckim. Dużą rolę w rozwoju chrześcijaństwa na Kaszubach odegrały także klasztory oraz ośrodki pielgrzymkowe (np. Góra Chełmska).

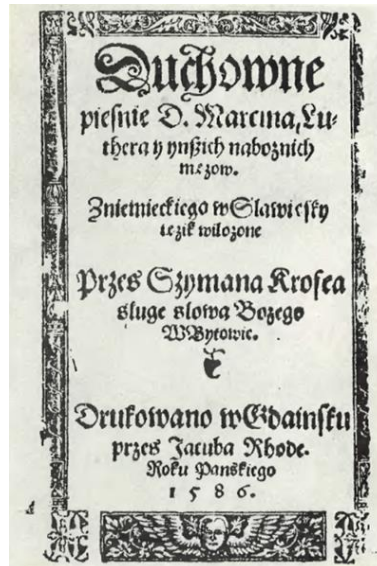
Kaplica św. Ducha w Trzebiatowie, w której podjęto decyzję o wprowadzeniu luteranizmu (fot. A. Hinz)

Wraz z wystąpieniem Marcina Lutra w 1517 r. rozpoczęła się reformacja, która doprowadziła do rozłamu w Kościele katolickim. Nauki Lutra szybko dotarły z Niemiec na Kaszuby, zwłaszcza do miast, które zdominowane były przez ludność pochodzenia niemieckiego. Książęta kaszubszy z dynastii Gryfitów, panujący w Księstwie Pomorskim (Kaszuby zachodnie), zaakceptowali nową religię (luteranizm) zaledwie kilkanaście lat po jej pojawieniu się. Doszło do tego w 1534 r. na zjeździe stanów pomorskich w Trzebiatowie. W ten sposób Kaszubi mieszkający w księstwie Gryfitów stali się luteranami. Jednym z głównych przedstawicieli nurtu reformacyjnego na obszarze wspomnianego państwa był Jan Bugenhagen, autor historycznego dzieła pt. *Pomerania*.

Inaczej sytuacja przedstawiała się we wschodniej części Kaszub, która wchodziła w skład należących do Polski Prus Królewskich, powstałych w drugiej połowie XV w. Tutaj luteranizm zadomowił się przede wszystkim w miastach (zwłaszcza w Gdańsku), gdzie nową religię, poza ludnością pochodzenia niemieckiego, przejmowali Kaszubi. Szlachta kaszubska chętnie przechodziła na luteranizm lub na drugi odłam protestantyzmu – kalwinizm. Reformacja poczyniła także postępy wśród kaszubskiej ludności chłopskiej. Pod koniec XVI w. oraz w szczególności w XVII w., w wyniku kontreformacji, nastąpił proces powrotu do wyznania rzymskokatolickiego. W efekcie większość Kaszubów (na obszarze Prus Królewskich) zachowała wiarę katolicką, pomimo iż jeszcze w drugiej połowie XVII w. funkcjonowały, pod względem etnicznym, czysto kaszubskie zbory (np. w Lubocinie). Warto także wspomnieć, że językiem liturgii w Kościele katolickim była wówczas łacina.

Luteranizm podniósł znaczenie języków ludowych (narodowych), wynosząc je do rangi języków pisanych i kościelnych, używanych w liturgii. Dzięki temu w całej Europie pojawiły się przekłady tekstów religijnych na języki narodowe. Proces ten znalazł swe odbicie także na Kaszubach. Po rozpoczęciu reformacji Kaszubi zachowali swą tożsamość tylko w środkowo-wschodniej części państwa Gryfitów, na obszarze położonym na wschód od Kołobrzegu (według innych źródeł na wschód od Koszalina). W związku z wprowadzeniem nowej religii zaistniała konieczność przetłumaczenia ksiąg religijnych. Zadania tego podjęli się żyjący na przełomie XVI/XVII w. pastory Szymon Krofey (Krofey) i Michał Mostnik (Brüggemann).

Dzieła Krofeya i Mostnika, uważa się za pierwsze druki kaszubskie, które jednocześnie zapoczątkowały literaturę kaszubską.

Strona tytułowa dzieła Szymona Krofeja

(Źródło: http://csb.wikipedia.org/wiki/%C3%92br%C3%B4zka:Duchowne_piesnie_Szymona_Krofea_1586.png)

Dyskusyjna jest kwestia języka liturgii w Kościele protestanckim na Kaszubach zachodnich. Na ogół taką funkcję pełnił język niemiecki, natomiast dla ludności kaszubskiej, która nie znała tego języka mszę odprawiano w języku polskim lub kaszubskim. Mimo, iż współcześnie przeważa pogląd, że językiem liturgii był tam język polski, to źródła pruskie (po wymarciu Gryfitów, ta część ich państwa, w której żyli jeszcze Kaszubi, przeszła pod panowanie państwa pruskiego) wymieniają także kaszubski. Znamienny w tej kwestii jest tekst rozporządzenia z 1734 r. króla pruskiego Fryderyka Wilhelma I, dotyczącego spraw katechizacji i szkolnictwa, w którym stwierdzono, że pastor ma głosić kazania co niedzielę *tak w języku niemieckim jak kaszubskim albo polskim, katechizacja musi być prowadzona w obu językach.*

Reformacja przyczyniła się do chwilowego ożywienia ducha kaszubskiego na terenie Kaszub zachodnich. Rosnący nacisk germanizacyjny ze strony władz pruskich, w tym także kościelnych, spowodował jednak, że w efekcie stała się jednym z czynników wynaradawiających ludność kaszubską. Za symbol działań germanizacyjnych w sferze polityki kościelnej może uchodzić działalność żyjącego w XVIII w. pastora Christiana Wilhelma Hakena, który dążył do jak najszybszego wyrugowania języka kaszubskiego nie tylko z życia religijnego społeczności kaszubskiej. Pruskie władze kościelne, dążyły do jak najszybszego wprowadzenia języka niemieckiego. Na skutek oporu Kaszubów polityka ta przyniosła rezultaty dopiero w drugiej połowie XIX w., kiedy to ostatecznie wyrugowano kaszubszczyznę z życia kościelnego.

Ważnym czynnikiem germanizacji protestanckich Kaszubów stała się służba wojskowa w armii pruskiej. Niektórzy przedstawiciele kaszubskiej szlachty dochodzili nawet

do najwyższych rang wojskowych w państwie pruskim, jak np. feldmarszałek Johann David Ludwig graf Yorck von Wartenburg (właśc. Jark Gostkowski), który wyróżnił się m.in. w tłumieniu powstania kościuszkowskiego (bitwa pod Szczekocinami) oraz w okresie wojen napoleońskich.

.....

Uwaga!

Scenariusze lekcji omawiające powyższe zagadnienia wraz z materiałami źródłowymi w języku kaszubskim znajdują się w *Pomeranii*, w numerach 3 i 5 z 2012 roku. Materiały są dostępne w wersji cyfrowej – zob. <http://www.skarbnicakaszubska.pl/najo-uczba-csb> (*Najô Uczba 55 i 57*).

.....

Bibliografia

Borzyszkowski J., Mordawski J., Treder J., *Historia, geografia i piśmiennictwo Kaszubów*, Gdańsk 1999.

Cieślak T., Biernat C., *Dzieje Gdańska*, Gdańsk 1994.

Dzięcielski M., *Dzieje ziemi mirachowskiej od XII do XVIII wieku*, Gdańsk 2000.

Dzięcielski M., *Pomorskie sylwetki*, Toruń 2002.

Język kaszubski. Poradnik encyklopedyczny, red. J. Treder, Gdańsk 2002.

Klemp A., *Protestanci w dobrach prywatnych w Prusach Królewskich od drugiej połowy XVII do drugiej połowy XVIII wieku*, Gdańsk 1994.

Labuda G., *Kaszubi i ich dzieje. Pisma wybrane*, Gdańsk 2000.

Neureiter F., *Historia literatury kaszubskiej. Próba zarysu*, przeł. M. Boduszyńska-Borowikowa, Gdańsk 1982.

Szultka Z., *Język polski w Kościele ewangelicko-augsburskim na Pomorzu Zachodnim od XVI do XIX wieku*, Wrocław 1991.

Szultka Z., *Piśmiennictwo polskie i kaszubskie Pomorza Zachodniego od XVI do XIX wieku*, Poznań 1994.

Szultka Z., *Szkoła kadetów w Słupsku (1769-1811)*, Gdańsk 1992.

Treder J., *Historia kaszubszczyzny literackiej. Studia*, Gdańsk 2005.